

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

ІВАСИШИН МАРІАННА РОМАНІВНА

УДК 811.111 : 164.3 : 82-344

**МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО КОМІКСУ:
ЛІНГВАЛЬНИЙ І ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Бялик Василь Дмитрович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри комунікативної
лінгвістики та перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бехта Іван Антонович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
професор кафедри англійської філології;

кандидат філологічних наук, професор
Клименко Ольга Леонідівна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови.

Захист відбудеться 11 жовтня 2019 р. о 13:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405).

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 10 вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук,
доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію присвячено дослідженню мультимодальності англomовного коміксу як візуально-графічного тексту. Спілкування соціуму в сучасних умовах усе частіше виявляється через сукупність модусів, які репрезентують канал комунікації, спрямований на збереження, обробку та передачу інформації, де модус, власне, і виступає таким каналом передачі інформації між комунікантами.

Феномен мультимодальності охоплює варіацію знакових систем, а мультимодальні тексти є ціннісним комунікативним простором для отримання інформації, що зумовлює інтерес мовознавців до їх вивчення. У роботі тлумачимо мультимодальність як процес спілкування через варіативність модусів, які представлені усним мовленням, письмом, візуальними елементами тощо (Г. Крес).

Комікс трактується як мультимодальний візуально-графічний текст, що є масивом вербальних та невербальних засобів, розташованих у послідовності, які функціонують для синхронного взаємодоповнення пікторіального наративу та створюють зв'язну розповідь.

Англomовний комікс є мультимодальним текстом, який є складною знаковою системою, що охоплює сукупність модусів, функціонування яких зводиться до передачі повідомлення з різних перспектив оповіді. Різноманіття перспектив оповіді сприяє комунікативній узгодженості та цілісності текстового простору.

Варіативність мультимодальності виявляється у її структурі, засобах вираження, ключових категоріях (Г. Крес, Т. ван Люен), встановленні шляхів мислення, текстово-просторових характеристиках (Е. Болдрі та П. Тібо), когнітивному підході до вивчення цього мовного явища (Ч. Форсвіл та Дж. Лакоф), цінності візуального каналу комунікації (Дж. Айелло, У. Айснер).

Англomовний комікс як візуально-графічний текст виявляє свою мультимодальність в інтеграції та репрезентації вербальних та невербальних засобів, які створюють прагматично визначений лінгво-візуальний феномен.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних студій на розкриття тісного зв'язку між мисленнєво-мовленнєвою діяльністю людини та екстралінгвальним контекстом, необхідністю осмислення й розгляду мовних і позамовних явищ в антропоцентричній парадигмі, де візуально-графічні тексти коміксу здатні пояснити механізми істотного впливу масової культури на сучасне англomовне суспільство і його соціально-культурну динаміку. Багатогранність мультимодальних засобів у процесі комунікації та багатоаспектність їхнього функціонування в текстовому просторі зумовлює необхідність комплексного аналізу їхнього прояву та виявлення головних аспектів уживання вербальних та невербальних елементів в англomовному коміксі як візуально-графічному тексті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри англійської філології факультету іноземних мов ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (тему затверджено вченою радою ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” протокол №8 від 21.04.2016 р., тему уточнено вченою радою ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” протокол №3 від 26.06.2018 р.). Проблематика дисертації входить до кола питань, які досліджуються на кафедрі англійської філології факультету іноземних мов ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” у межах держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки України “Концептуальна та мовна картини світу” (номер державної реєстрації 0113U001963).

Мета дисертаційного дослідження – виявити та комплексно проаналізувати мовні та позамовні засоби мультимодальності в англійськомовному коміксі як візуально-графічному тексті. Відповідно до мети були окреслені такі завдання:

- узагальнити розмаїття наукових підходів до вивчення мультимодальності тексту, здійснити критичний огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми, з'ясувати сутність коміксу як візуально-графічного тексту, визначити термін “мультимодальність” тексту, її рівні та складники;
- з'ясувати вербальні та невербальні складники англійськомовного коміксу;
- виявити функції вербальних та невербальних компонентів англійськомовного коміксу;
- проаналізувати статус рівнів мультимодальності в англійськомовному коміксі;
- розкрити особливості реалізації дейктичних маркерів в англійськомовному коміксі обраної тематики;
- схарактеризувати основні засоби вираження мультимодальності в англійськомовному коміксі;
- виявити кореляцію вербального, вербально-невербального та екстралінгвального інструментарію вираження мультимодальності.

Об'єктом дослідження є англійськомовні комікси на тему війни та супергероя як мультимодальний візуально-графічний текст.

Предметом наукового аналізу виступають вербальні та невербальні засоби вираження мультимодальності в англійськомовному коміксі про війну та супергероя.

Матеріалом дослідження слугували 29 англійськомовних коміксів на відповідну тематику загальною кількістю 15137 мультимодальних фрагментів, відібраних методом суцільної вибірки з інтернет-джерел.

Методика дослідження охоплює як загальнонаукові, так і конкретнонаукові методи, а саме: *аналіз* для вивчення кожного компонента

мультимодального тексту, *синтез* для виявлення особливостей інтегрування мультимодальних засобів у текстовому просторі, *спостереження* для відбору фрагментів із вербальними засобами, які актуалізують візуальний контент та відбору візуальних фрагментів для актуалізації вербальної інформації, *прийом кількісних підрахунків* для визначення частоти вживання мультимодального засобу, *метод дискурс-аналізу* для виокремлення конкретних текстових фрагментів, які викликають інтерес дослідника та мають смислове підґрунтя, *структурний метод* для аналізу англomовного коміксу як цілісної структури, яка забезпечується окремими засобами когезії, *функційний метод* для з'ясування прагматичного функціонування мультимодальних елементів у англomовному коміксі як візуально-графічному тексті, які є засобами комунікації автора з читачем, *метод лінгвопрагматичної інтерпретації* для аналізу структурно-смилових зв'язків між вербальними, візуальними та графічними складниками текстового простору та встановлення авторської інтенції, *метод фоно- та кольоросемантичного аналізу* для дослідження особливостей функціонування фоносемантичного каналу передачі інформації та кольору як засобу акцентуалізації вербальних елементів текстового простору, *метод лінгвосеміотичного аналізу* для виявлення та аналізу особливостей дискурсу в англomовному коміксі.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження визначається тим, що в дисертації *вперше* розглянуто візуально-вербальну архітектуру англomовних коміксів про супергероя та війну, *вперше* проведено аналіз повної та часткової мультимодальності щодо взаємодії вербальних та невербальних компонентів. Новим є дослідження функціонування екстралінгвальних засобів вираження мультимодальності та окреслення засад мультимодальності англomовних коміксів як чинника формування смислу у візуально-графічному тексті.

Згідно з метою дисертації на захист виносяться такі **положення**:

1. Комікс – це мультимодальний, візуально-графічний текст, що є масивом вербальних та невербальних засобів, які функціонують для синхронного взаємодоповнення пікторіального наративу.

2. Мультимодальність як чинник формування смислу у візуально-графічному коміксі-тексті характеризується сукупністю модусів, які використовуються в текстовому просторі для передачі інформації, зокрема лінгвокультурних доміант.

3. Вербальні компоненти англomовного коміксу виконують інформативну, експресивну, апелятивну, контактовстановну, ідентифікаційну та мислетвірну функції. Невербальним компонентам притаманні інформативна, реферативна функції разом із функціями доповнення, заміни та дублювання вербального компонента, а також підсилення експресивного та емоційного значення мовного елементу.

4. В англomовному коміксі мультимодальність реалізується на двох рівнях: повному та частковому, які відрізняються складністю декодування

контенту наративу. Повна мультимодальність англomовного коміксу передбачає тісний семантичний зв'язок між мовними та позамовними елементами. Часткова мультимодальність є відносно автономною стосовно вербальних та невербальних елементів і функціонує на символічному рівні, який передбачає актуалізацію знань про контент коміксу.

5. Особливістю дейктичного маркера персонального дейксису “I” є його тотожність із зображенням. “I” є індивідуальним і корелюється із конкретним персонажем коміксу. Таємничість “I” усувається наявністю візуального контенту.

6. Англomовний комікс як візуально-графічний текст характеризується мультимодальністю у вербально-невербальному та екстралінгвальному аспектах. Вербально-невербальний інструментарій охоплює вербально-візуальний та візуальний кореляти, фоносемантичний спосіб представлення невербального каналу комунікації, а також вербально-пиктографічні форми вираження мультимодальності та приналежності до етнокультури. Екстралінгвальні засоби англomовного коміксу репрезентовані шрифтовою гарнітурою, кольором та графічними знаками.

Теоретичне значення проведеного дослідження засобів мультимодальності в англomовному коміксі як візуально-графічному тексті стане вкладом у теорію семантики (функціонування мовних одиниць), лінгвістики тексту (мультимодальність як лінгвовізуальний феномен, категорія мультимодальності в текстовому просторі) та лінгвосеміотики (вивчення мовних знаків у мультимодальному тексті). Комунікативно-когнітивний аналіз вербальних та невербальних одиниць уможлиблює: визначення цінності мультимодальних засобів у передачі інформації, встановлення прагматичної дії невербального каналу комунікації, поглиблення знань про категорію мультимодальності, вивчення текстового простору як лінгвовізуального феномена.

Практичне значення отриманих результатів та положень дослідження полягає у можливості їх використання у викладанні курсів когнітивної лінгвістики (розділ “Когнітивна семантика”, “Теорія семантичних прототипів”), комунікативної лінгвістики (категорії “Комунікативна дія”, “Вербальні та невербальні засоби спілкування”, “Комунікативна інтенція”, “Теорія комунікації і соціальної семіотики”), лінгвопрагматики (напряму “Характер знань та інтерпретаційні потреби комунікантів”), лінгвістики тексту (напрями “Лінгвостилістика”, “Теорія тексту”), лексикології (розділ “Стилістична лексикологія”), стилістики (“Інфографіка”, “Орфографія”), а також спецкурсів із теорії мультимодальності та критичного дискурс-аналізу. Отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі виконання кваліфікаційних та науково-дослідних робіт (курсівих, дипломних), а також при створенні реклами чи інших форм інформації із вербально-візуальним вмістом.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження апробовано на семи всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: 1) III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців “Проблеми іноземної філології і перекладу” (15 грудня 2016 р., Київ, Київський національний лінгвістичний університет); 2) Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення” (21–22 квітня 2017 р., Одеса, Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”); 3) Міжнародній науково-практичній конференції “Наука та суспільство” (30–31 жовтня 2017 р., Київ, Європейський центр науки); 4) Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект” (3–4 листопада 2017 р., Київ, “Молодий вчений”); 5) Міжнародній науково-практичній конференції “Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм” (9–10 березня 2018 р., Львів, Наукова філологічна організація “Логос”); 6) XI Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми перекладознавства та романо-германської філології” (11–12 травня 2018 р., Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); 7) Scientific and Professional Conference “Philology and Linguistics in the Digital Age FiLiDA” (31 of March 2018, Budapest, “Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe”).

Публікації. Матеріали дисертації викладено в 6 одноосібних публікаціях, 5 з яких опубліковано в наукових збірниках, що входять до переліку фахових видань, затвердженого МОН України, 1 стаття – в іноземному науковому виданні.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та додатків (окремою книгою). Загальний обсяг дисертації – 404 сторінки, обсяг основного тексту – 173 сторінки. Список використаних джерел містить 291 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, матеріал, методи дослідження, визначено зв'язок дисертації із науковими темами, з'ясовано мету, об'єкт, предмет, теоретичне та практичне значення, окреслено завдання, сформульовано новизну, винесено положення на захист, подано відомості про публікації та апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі** “**Теоретичні засади дослідження мультимодальності**” проаналізовано та узагальнено ключові теоретичні підходи до вивчення поняття мультимодальності в тексті, визначено рівні мультимодальності та складники мультимодального тексту, встановлено формальні ознаки англомовного коміксу, з'ясовано особливості його змісту, функціонування, текстові характеристики.

В англomовному коміксі присутні два типи мультимодальності: повна та часткова. Повна мультимодальність передбачає тісний зв'язок між вербальною (мовною) частиною та графічним елементом (який належить до немовної знакової системи), а часткова мультимодальність тексту характеризується автономними відношеннями між компонентами, завдяки чому повна та часткова мультимодальність мають різну складність декодування інформації. Повна мультимодальність в англomовному коміксі функціонує на інформаційному рівні, на якому вербальні та візуальні компоненти текстового простору виконують взаємодоповнювальну функцію, створюючи цілісний контент для сприйняття читачем. Англomовний комікс не може бути текстом із нульовою мультимодальністю, оскільки графічний компонент завжди присутній та повністю або частково корелює з вербальною частиною.

Мультимодальна комунікація вимагає залучення кількох типів модусів одночасно. Текст та зображення утворюють цілісний контент текстового простору. Вербальні та візуальні маркери англomовного коміксу як мультимодального тексту утворюють прагматично визначений лінгво-візуальний феномен, який передбачає когерентність текстового простору. Формальними ознаками коміксу є: а) поєднання слів та зображень, б) упорядкування зображень у блоки фрагментів, графічно відділених один від одного; в) наявність притаманних складових елементів (блок фрагмента, інтервал, текстова хмара, наротивний блок). Структура текстового простору англomовного коміксу характеризується незмінністю композиції, в якій наротив презентується у фрагментних блоках, що відображають події, текстових хмарах, що містять репліки персонажів, надписах над фрагментами.

Письмовий дискурс англomовного коміксу характеризується широким спектром вживання багатьох візуально-графічних засобів, таких як колір, шрифт, графічний знак тощо. Сукупність мовних знаків утворює вербальний контент коміксу (слова, словосполучення, речення, тексти), який реалізується на фонетичному, лексичному, синтаксичному, текстуальному рівнях. Водночас немовний знак відображається у системі екстралінгвальних мовних елементів, де категорія дейксису сприяє ефективному тлумаченню обох контентів комунікації.

У другому розділі “Методологія та методика дослідження англomовного коміксу” окреслено методологію дослідження та обґрунтовано вибір як загальнонаукових методів, так і методів лінгвістичного профілю. Вивчення англomовного коміксу ґрунтується на системному підході до методології, що дає можливість дослідити мультимодальність англomовного коміксу в межах функціонування його складників. Застосування функційного методу сприяло з'ясуванню функціонування мультимодальних елементів в англomовному коміксі, оскільки цей метод розглядає передачу інформації в текстових повідомленнях коміксу як знаряддя комунікації автора з читачем.

Дискурс-аналіз уможливив: 1) здійснення аналізу конкретних фрагментів текстового простору, 2) виявлення домінувальних відношень між мовними та немовними засобами та 3) формулювання загальних тверджень розвідки. У проведеному дослідженні метод лінгвопрагматичної інтепретації сприяв аналізу структурно-сміслових відношень між вербальними, візуальними та графічними компонентами англомовного коміксу, які є соціально чи культурно обумовленими.

Застосування лінгвосеміотичного аналізу сприяло аналізу художнього образу персонажів англомовних коміксів, тобто з'ясуванню лінгвокультурного коду, який відображає взаємовідношення між варіативністю знаків у мультимодальному тексті та соціальним світом персонажа. У дослідженні англомовного коміксу застосування фоно- та кольоросемантичного методів пояснюється наявністю фоносемантичного каналу передачі інформації та використанням кольору як засобу акцентуалізації вербального компонента.

У третьому розділі “Англомовний комікс: лінгвальні та екстралінгвальні характеристики” проаналізовано вербально-невербальну архітектуру англомовного коміксу. У розділі обґрунтовано метафоризацію мультимодального компонента англомовного коміксу, висвітлено відношення вербального/візуального корелята та референта, а також з'ясовано ідентифікацію просторово-часових орієнтацій за допомогою дейктичних маркерів. З'ясовано, що невербальний канал комунікації в англомовному коміксі як візуально-графічному тексті відіграє значну роль і представлений такими екстралінгвальними засобами, як шрифтова гарнітура, колір та графічний знак. Крім того, проаналізовано екстралінгвальні засоби на позначення культурних домінант. Текстові фрагменти супроводжуються ілюстративним матеріалом із англомовних коміксів, винесеним у додатки.

Типологія мультимодальності англомовного коміксу репрезентована його повною та частковою мультимодальністю. При повній мультимодальності візуальні елементи не можуть існувати окремо, оскільки без їхньої взаємодії читач не отримає повного обсягу повідомлення. Повна мультимодальність не вимагає залучення знань читача, тому що вся інформація подається через фрагменти. Одним із проявів повної мультимодальності є наративний блок, який часто має супровідний характер у фрагментах коміксу, надаючи вичерпну інформацію про локацію, час, героїв чи події. Часткова мультимодальність функціонує на символічному рівні, де вербальна частина є відносно автономною та незалежною від зображення, а між словесними та графічними компонентами існують семантичні відношення.

Мовні засоби англомовного коміксу функціонують на чотирьох рівнях: фонетичному, лексичному, синтаксичному та текстовому (див. Рис. 1).

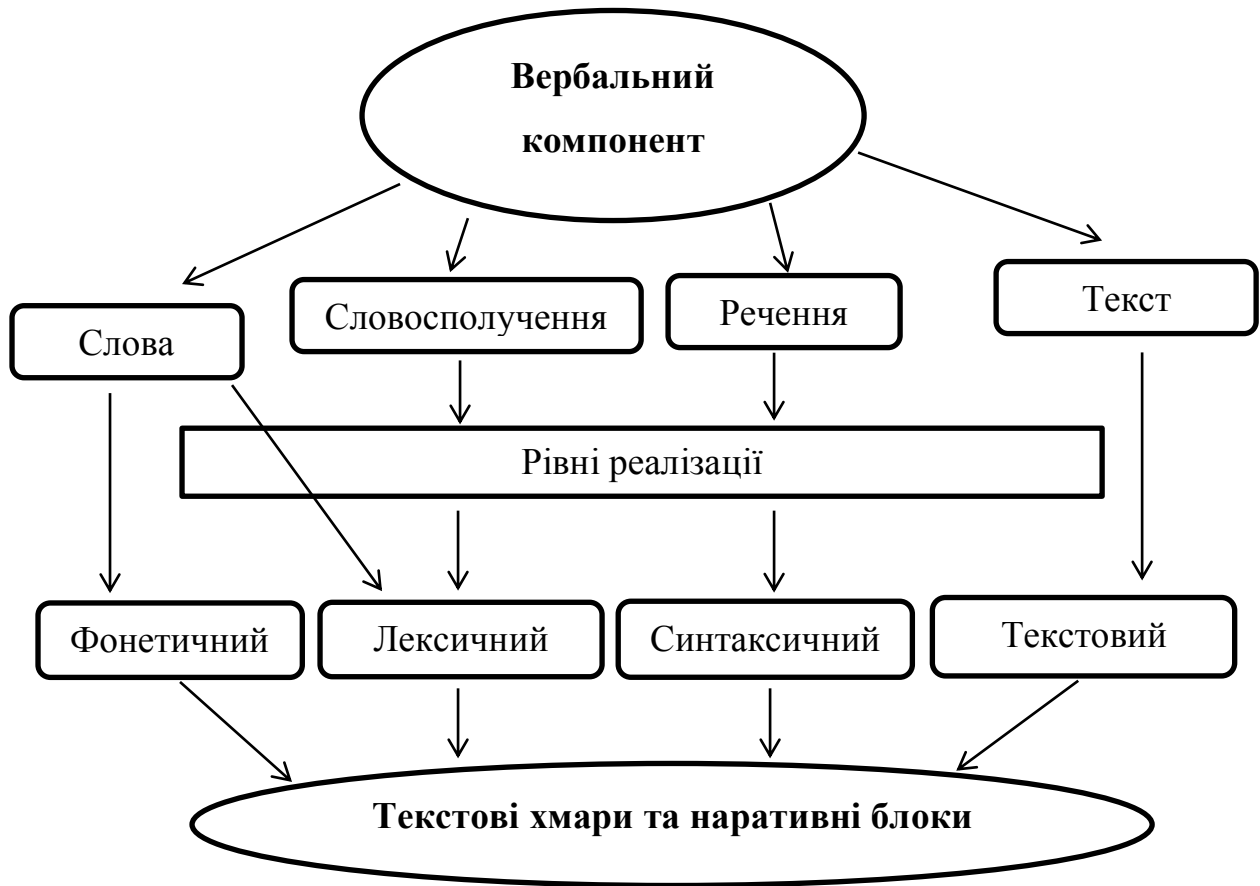

Рис. 1. Вербальний компонент коміксу та його реалізація.

Фонетичний рівень репрезентується передачею звуків за допомогою своєрідної графіки, скажімо, як для передачі звуку вибуху *BOOM!* чи сміху *НАНАНАНАНАНА*. Варіативність звукопису в коміксах виражається гетерогенністю його функцій. Найпростішим проявом звукопису є звуковідтворення, при якому в текст включаються передані фонетичними засобами мови крики тварин, звуки машин, механізмів, звуки пострілів та ін. Усі ці явища відтворюються не в повнозначних словах, а в звукових комплексах, наприклад *RRRREEEEEEEE*, *BAM*, *CRAAACK*, *GAARGH*, *KRUSH*, *AAHHHH*, *CLAP*, *CLICK*, *SLAM*, *BANG* тощо. Звукопис може здійснюватися також за допомогою звуконаслідувальних слів, у складі яких повторюються фонеми, що нагадують відповідні звуки природи чи навколишньої дійсності: *SHSHSH* (шум води), *ROWF Meowrr* (звуки тварин) тощо.

Лексичний рівень характеризується відповідним добром лексем, їх поєднанням, загальною тональністю викладу, образними засобами, як наприклад: “*Who the hell is he?*”, “*You suck, Haemosu*”, “*a meat grinder*”, “*a lovely, scenic France*”. У фрагментах англомовних коміксів емоційно-експресивна лексика набуває додаткових відтінків, відсутніх у цих словах за межами контексту. Пояснюється це тим, що в тексті коміксів на якість емоційно-експресивного забарвлення слова впливає загальна настанова –

перевага віддається тим словам, які викликають у читача певні асоціації (позитивні чи негативні).

Синтаксичний рівень англomовного коміксу охоплює такі типи речень: просте (*simple sentence*), складносурядне (*compound sentence*) та складнопідрядне (*complex sentence*). Типовими для англomовного коміксу є нечленовані речення, що передають різні звуки на зразок “*BAM!*”, “*WHAM!*”, “*WHEW*”, “*АННН!*”, “*NOOOOO!*” для акцентуалізації звукового ряду характеристики персонажа. У синтаксичній структурі англomовного коміксу переважають прості та складносурядні речення. Такі синтаксичні конструкції виражають завершену думку автора чи персонажа у текстовому просторі, з одного боку, та відповідають вимогам короткої та стислої передачі повідомлення в коміксі, з другого.

Функціонування вербального елемента на *текстовому рівні* визначається наявністю монологів та діалогів у текстовому просторі. Характерною особливістю монологу в англomовному коміксі є те, що він може мати просторову протяжність на декілька блоків фрагмента. Інформація, яка передається вербальними елементами в англomовному коміксі, реалізується через два аспекти: 1) доповнення візуального контенту та 2) створення нового повідомлення.

В англomовному коміксі діалогічне мовлення превалює над монологічним, тому що динамічний характер розгортання подій у коміксі передбачає постійний обмін висловлюваннями персонажів. Діалог є необхідним елементом вербальної комунікації, представленої в англomовному коміксі, оскільки наративний характер коміксу окреслюється незапланованими висловлюваннями та контекстуальністю, яка впливає із попередніх фрагментів. Отже, діалог є спільною діяльністю комунікантів, при цьому читач теж залучається до комунікації.

Дейктичний маркер відіграє важливу роль в англomовному коміксі, адже вказівка на героїв тексту, їх часову і просторову локалізацію є невід'ємною частиною постійної дії наративу. Персональний (або особовий) тип дейксису є найважливішим для англomовного коміксу обраної тематики, тому що крізь призму функціонування його маркерів читач проникає у світ персонажів та формує своє уявлення про їхній образ. Супергерой є центром дейктичного простору. Характерною особливістю англomовного коміксу як мультимодального тексту є зв'язок вербальних і графічних знаків, а дейктичний маркер “І” корелюється із зображенням відповідного персонажа, чим усувається його таємничість.

Аналіз вербально-візуальних засобів реалізується в інтерпретуванні відношення тексту до зображення, яке ґрунтується на подібності між корелятом та референтом. Особливістю вербально-візуальної метафори є те, що вербальний контент сприймається і трактується на основі візуальних елементів (зображень), а також репрезентується як референтний домен завдяки перенесенню його ознак на зображення. Вербальний корелят англomовного

коміксу зосереджений у текстових хмарах чи наративних блоках (слово, словосполучення чи речення вживається для відображення абстрактного референта), а вербально-візуальний характеризується тим, що мовний контент трактується через візуальний контент.

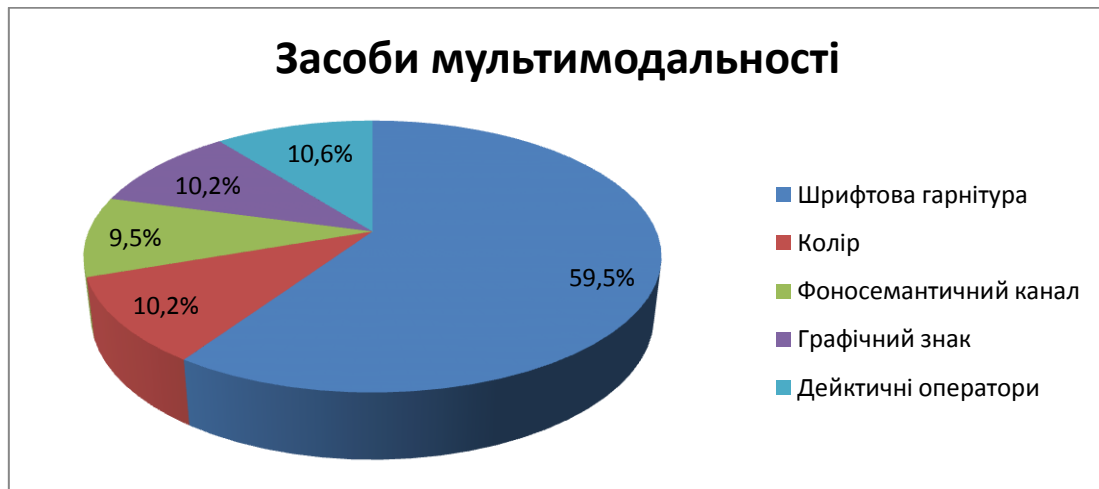

Рис. 2. Частота вживання засобів мультимодальності.

Засоби мультимодальності в англomовному коміксі обраної тематики репрезентовані дейктичними операторами (10,6%), графічними знаками (10,2%), шрифтовою гарнітурою (59,5%), кольором (10,2%) і фоносемантичним каналом (9,5%) (див. Рис. 2). Фоносемантичний канал передачі інформації є акустичною характеристикою мультимодальності англomовного коміксу. Писемне мовлення може сприйматися акустично тоді, коли літери відтворюють звуки, які відображають певну ситуацію: *CRASH!*; *COUGH – COUGH! COUGH!* (див. Рис. 3); *BOOM!* (див. Рис. 4).

Рис. 3. Фрагмент коміксу “Captain America”.

Рис. 4. Фрагмент коміксу “Captain America”.

Шрифтова гарнітура має лінгвістичну цінність у мультимодальному тексті, оскільки вона є зовнішньою оболонкою вербальної комунікації. В англomовному коміксі виокремлення деяких слів та створення логічного наголосу в текстових фрагментах відбувається за допомогою напівжирної гарнітури. Прикладами шрифтової гарнітури у фрагментах коміксу є: “*wh-why, why, **look... he... he’s changing!** It... works... **it... works!** It is working! **Behold!** The crowning achievement of all my years of hard work! We shall call you **Captain America, son!**” (див. Рис. 5).*

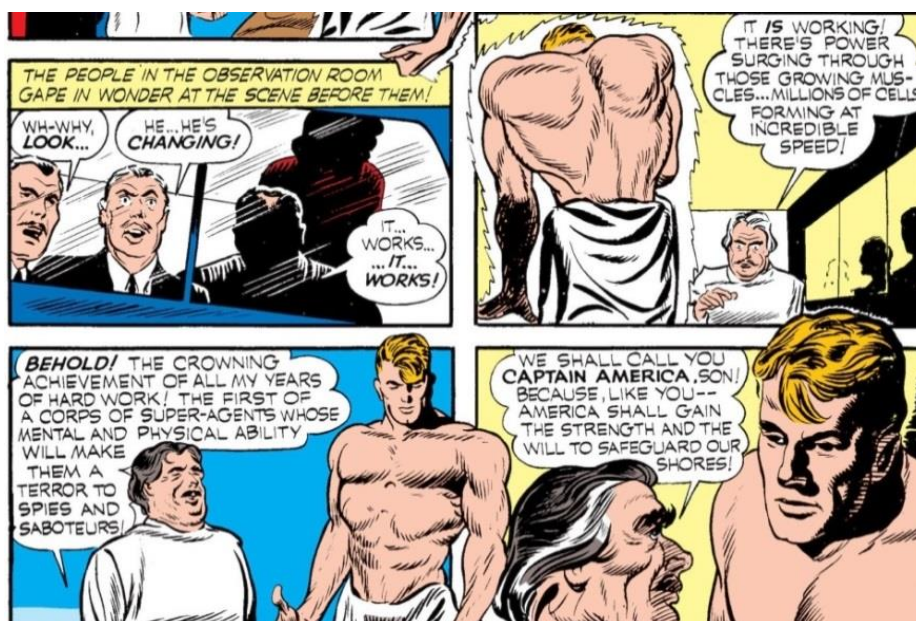

Рис. 5. Фрагмент коміксу “Captain America”.

Важливим компонентом залучення читача до кодування та декодування інформації в текстовому просторі англomовного коміксу є колір. Ключова функція кольору полягає в ідентифікації персонажів та створенні відмінностей між ними. Автор застосовує певний колір чи їхню комбінацію для ототожнення персонажа в коміксі. Наприклад, костюм Капітана Америки зображується в кольорах прапора США. Крім того, колір є одним із візуальних засобів, які служать для акцентуалізації вербальних компонентів у текстовому просторі англomовного коміксу.

У процесі дослідження текстових фрагментів виявлено тенденцію до виокремлення наративних блоків іншим кольором. Цим самим досягається ефект привертання уваги читача та виокремлення фундаментального змісту текстових блоків. Застосування червоного кольору у вербальному контенті свідчить про експресивність реплік персонажів, особливо при вираженні гніву чи страху. Таким чином, в англomовному коміксі колір є мультимодальним засобом, який функціонує для актуалізації вербального контенту та створення додаткової експресії, для досягнення конкретних текстуальних цілей та авторських інтенцій.

Рис. 6. Фрагмент коміксу Superman/Batman.

Графічний знак розглядається як засіб, що охоплює неалфавітний знак, символи, іконічні знаки, знаки інших алфавітів тощо. Особливістю поліграфічного знака в коміксі є його узгодження із вербальним контентом фрагментів. У фрагментах англomовного коміксу присутні символи, які є умовними позначеннями якогось образу, поняття, ідеї та викликають у читача певні асоціації. Прикладом цього може бути фрагмент, у якому ілюструються графічні символи Супермена та Бетмена, прикріплені до текстових хмар-реплік супергероїв. До текстової хмари *“They took her from me”* прикріплений символ Супермена (літера *S*), який означає приналежність вербального повідомлення супергерою, а текстова хмара *“Clark is still upset about what has happened. Specifically, how he went about bringing her here”* (див. Рис. 6) з графічним символом кажана означає, що ці слова належать супергерою Бетмену.

ВИСНОВКИ

Дослідження англomовного коміксу як мультимодального візуально-графічного тексту полягає у виявленні різноманіття мовних та немовних засобів, які вводяться автором у текстовий простір для досягнення певної мети у вираженні його ставлення до дійсності та інтенції висловлювання.

Фрагменти англomовного коміксу (нарративні блоки, текстові хмари та візуальні елементи) розташовані в ланцюговій послідовності, яка створює цілісну картину дій та формує уявлення читача про них. Незважаючи на особливість організації текстового простору та форми прояву лінгвальної та екстралінгвальної частини, цілісність контексту є ключовим аспектом англomовного коміксу. Комікс є візуальним текстом, в якому мовні та екстралінгвальні елементи відбираються автором та художником-ілюстратором для реалізації авторської інтенції.

З'ясовано, що вербальний компонент в англomовному коміксі представлений на фонетичному (характеризується передачею варіативності звуків за допомогою своєрідної графіки через фоносемантичний модус або звукопис), лексичному (окреслюється відповідним добром лексем, їх поєднанням, загальною тональністю викладу, образними засобами), синтаксичному (перевага простих, складносурядних і нечленованих речень) та текстовому рівнях (діалог переважає над монологом завдяки динамічності розгортання подій у фрагментах).

Мультимодальні тексти характеризуються комунікативною цінністю, забезпечуючи когерентність повідомлення. Усі без винятку фрагменти англomовного коміксу є результатом мультимодальної комунікації між автором та читачем через вербальні та невербальні елементи, закодовані у знакові системи. Присутність мультимодальних складників та їхня функційність визначає ідеологічний контент мультимодального тексту. Вербальні та візуальні елементи вживаються для ідентифікації приналежності персонажа до певної культури. Варіативність елементів візуального модусу, таких як колір, шрифт, графічний знак, виявляється в конотації елементів текстового простору англomовного коміксу.

Вербальні елементи виконують інформативну, експресивну, апелятивну, контактовстановну, ідентифікаційну та мислетвірну функції. Інформативна функція зосереджується на контексті та співвідноситься із предметом, про який іде мова, та описує ситуацію, об'єкт або стан героя. Експресивна функція реалізується в зв'язку з адресантом і найчастіше втілюється у вигуках персонажів або інших проявах звуку чи голосу, які не змінюють денотативного значення тексту, але надають додаткову інформацію про внутрішній стан адресанта. Апелятивна функція безпосередньо має відношення до реципієнта та найчастіше реалізується через кличний відмінок або імператив. Контактвстановну функцію констатуємо тоді, коли мова є засобом взаємодії, а

тому асоціюється з фактором контакту/каналу. Ідентифікаційна функція спостерігається тоді, коли мова є засобом ідентифікації мовця. За допомогою цієї функції уможлиблюється аналіз лінгвокультурного коду. Мислетвірна функція реалізується у формуванні думки комуніканта в мовленнєвих формах, тобто зовнішньому або внутрішньому мовленні. В англomовному коміксі мислетвірна функція реалізується як думка автора в наративних блоках та як думки персонажів у текстових хмарах фрагментів.

Візуальним елементам англomовного коміксу притаманні інформативна, реферативна функції, разом із функціями доповнення, заміни та дублювання вербального компонента, а також підсилення експресивного та емоційного значення мовного елемента. Інформативна функція візуального елемента полягає у презентуванні інформації про комуніканта, його відношення до дійсності, емоційний стан, культурно-соціальні особливості тощо. Інформативну функцію виконують різні візуальні засоби, зокрема колір. Реферативна функція полягає у вираженні міжособистісних стосунків персонажів, зокрема емоційного аспекту.

Візуальний елемент кадру коміксу може виконувати функцію підсилення експресивного та емоційного значення фрагмента. Прикладом підсилювальної функції може бути фрагмент коміксу, в якому зображення тіней та використання темних кольорів у блоках фрагмента додає емоційного та експресивного значення вербальному контенту. Візуальні елементи можуть виступати засобами вираження емоцій персонажів коміксу: радості, гніву, суму, страждання тощо.

Функція доповнення вербальних елементів простежується у когерентності вербальних та візуальних елементів, в яких зображення доповнює зміст вербального повідомлення. У проведеному дослідженні були виявлені додаткові функції візуальних засобів. Візуальний компонент може не тільки доповнювати, але й замінити вербальний елемент. Ця функція полягає у введенні візуальних засобів замість мовних елементів, що дозволяє точніше передати інформацію та регулювати динаміку комунікації. Крім того, ми виокремлюємо функцію дублювання вербальних елементів, яка полягає в підсиленні значення вербальними компонентами.

Два базові рівні мультимодальності, повний та частковий, лежать в основі рівневого статусу мультимодальності в англomовному коміксі. Особливістю повної мультимодальності є тісний зв'язок між вербальними та невербальними елементами коміксу. Повна мультимодальність в англomовному коміксі характеризується інформативною здатністю, яка реалізує взаємодоповнювальну функцію вербальних та візуальних компонентів, створюючи цілісний контент. Найсуттєвішим проявом повної мультимодальності є наративний блок, який має супровідний характер та доповнює візуальний контент. Часткова мультимодальність характеризується автономністю вербальних та візуальних компонентів, а також функціонуванням на символічному та ціннісному рівнях, які викликають зацікавленість читача про контент коміксу. Рівень часткової

мультимодальності характеризується превалюючим візуальним контентом при передачі автором та отриманні читачем повідомлення. Найсуттєвішою ознакою часткової мультимодальності є те, що тільки за умови поєднання візуального та вербального контенту збільшується обсяг інформації у фрагменті коміксу.

У результаті дослідження категорії дейксису встановлено, що особливістю дейктичного маркера персонального типу “I” є його тотожність із зображенням. “I” є індивідуальним і корелюється з конкретним персонажем коміксу. Дослідження дейктичного маркера уможливило виокремлення кількох перспектив лінгвокогнітивної природи категорії дейксису та розкриття образу супергероя в американській культурі. Виокремлено три перспективи розкриття образу супергероя: я – це Америка та її громадяни; я + ви = ми; я – не такий, як ти. У рамках вищезгаданих перспектив образ супергероя перебуває в центрі текстового простору англomовного коміксу, він є уособленням усієї Америки та її громадян, що формує лінгвокогнітивне поняття “ми”.

Перспектива “я – не такий, як ти” є опозицією, яка присутня у порівнянні протилежних характеристик образів персонажів у фрагментах коміксу. Особливістю вживання маркера персонального дейксису є його пряма кореляція із зображенням. Дейктичний оператор “I” є індивідуально детермінованим та залежним від просторово-часової матриці у межах комунікативного акту. У такий спосіб усувається таємничість “I”, де кожне “I” співвідноситься із зображенням конкретного персонажа англomовного коміксу.

Для встановлення інвентаря мультимодальних засобів у процесі дослідження охарактеризовано основні засоби вираження мультимодальності в англomовному коміксі. З’ясовано, що інструментарій мультимодальних засобів реалізується у вербальному просторі за допомогою встановлених мовних елементів, дейктичних маркерів простору та часу, а також експресивних засобів. Вербально-невербальний інструментарій репрезентований вербально-візуальними та візуальними компонентами, фоносемантичним способом представлення невербального каналу комунікації та вербально-піктографічними формами вираження мультимодальності. Екстралінгвальний інвентар охоплює шрифтову гарнітуру, колір та графічний знак.

Шрифтова гарнітура має лінгвістичну цінність у мультимодальному тексті, оскільки вона є зовнішньою оболонкою вербальної комунікації. Виявлено, що шрифтовою гарнітурою чи курсивом можуть виокремлюватися: ключові ідеї фрагмента, імена персонажів, елементи з особливим емотивним забарвленням, знаки інших алфавітів, зображені рукописні повідомлення.

Важливість шрифтової гарнітури як мультимодального засобу для англomовного коміксу обумовлена додатковою акцентуалізацією автором вибраних вербальних елементів, які передають контент у текстовій хмарі чи нарративному блоці фрагмента. Автор коміксу використовує різний розмір або стиль гарнітури. Варіативність шрифтової гарнітури в англomовному коміксі репрезентована типографічним засобом розширення, виокремлення, похилості, викривленості, ефектної демонстрації, з’єднаності та рівномірності.

Отримані результати дослідження свідчать про те, що колір як мультимодальний засіб функціонує для ідентифікації персонажів англomовного коміксу (створює відмінності між ними), акцентуалізації вербального контенту (виокремлення наративних блоків і текстових хмар за допомогою кольорового фону; виокремлення окремих слів кольором для привертання уваги читача, виконуючи атрактивну функцію), створення додаткової експресії та передачі відчуттів (гніву, страху, болю). У фрагментах англomовного коміксу про супергероя текст наративних блоків подається на кольоровому фоні (жовтому, рожевому, блакитному). Крім того, колір виступає мультимодальним засобом маніфестації приналежності до певної культури, етносу. Використання кольору як мультимодального засобу в англomовному коміксі характеризується його практичним (різноманітність кольорів у текстовому просторі) та прагматичним (акцентуалізація вербального контенту, вияв у мовленнєвому коді інтерактивних співвідношень комунікантів, а також їх ставлення до конситуації) функціонуванням.

Фоносемантичний канал передачі інформації виявляється у передачі звуків за допомогою своєрідної графіки. Зазвичай фоносемантичний канал передається поєднанням літер, які відтворюють звуки вибуху, руйнування, колізії, ламання, сміху, пострілів, а також звуки природи тощо. Найпростішим виявом звукопису є звуковідтворення, при якому в текст включаються передані фонетичними засобами мови крики тварин, звуки машин, механізмів та ін. Усі ці явища реалізуються не в повнозначних словах, а в звукових комплексах.

Наявність графічного знака у фрагменті коміксу передбачає процес декодування інформації коміксу шляхом перцептивного аналізу графічних, візуальних, типологічних та екстралінгвальних засобів, які є доповнювальними елементами візуального контенту для створення цілісної картини коміксу. Особливістю графічного знака є його узгодження із вербальним контентом фрагментів з метою викликати в читача певні асоціації.

Серед загальної кількості проаналізованих мультимодальних фрагментів виокремлено 9018 прикладів шрифтової гарнітури, що становить 59,5% від загального обсягу вибірки, в той час як колір охоплює тільки 10,2% (1530 прикладів), фоносемантичний канал – 9,5% (1433), графічний знак – 10,2% (1548), дейктичні оператори – 10,6% (1608). Отримані результати дослідження дозволяють зробити висновок, що в англomовному коміксі шрифтова гарнітура (59,5%) є найбільш вживаним мультимодальним засобом, оскільки її ілюстративний характер комплементує вербальні засоби та підсилює вплив повідомлення на реципієнта.

Загалом в англomовних коміксах про війну та супергероя дослідження мультимодальних засобів (шрифтової гарнітури, кольору, фоносемантичного каналу, дейктичного маркера та графічних знаків) уможливають виявлення семантичних та прагматичних особливостей англomовного коміксу як візуально-графічного тексту.

Подальші напрями дослідження феномена мультимодальності полягають у ґрунтовному аналізі прагматичних та когнітивних чинників текстового

простору англomовного коміксу, виявленні комунікативних тактик, ходів та стратегій подання візуально-графічної інформації, а також визначенні маніпулятивних стратегій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Івасишин М. Р. Феномен мультимодальності у коміксах (на матеріалі англійської мови) // Одеський лінгвістичний вісник. 2017. № 9. Т. 1. С. 75–79.
2. Івасишин М. Р. Функціонування дейктичних операторів у візуально-графічному тексті (на матеріалі англійської мови) // Львівський філологічний часопис. 2017. № 3. С. 109–113.
3. Івасишин М. Р. Загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження англomовного коміксу // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. 2018. № 1 (15). С. 138–141.
4. Івасишин М. Р. Особливості організації текстового простору у мультимодальному візуально-графічному тексті (на матеріалі англomовного коміксу) // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2018. № 1. С. 42–46.
5. Івасишин М. Р. Лінгвальний та екстралінгвальний інвентар в англomовному коміксі // Закарпатські філологічні студії. 2019. № 8 (1). С. 65–70.

Наукові праці в закордонних наукових виданнях

6. Ivasyshyn M. R. Implementation of verbal and visual-graphic means of multimodality in “Captain America” comic book // Science and Education a New Dimension. Philology. Budapest, 2018. № VI (48). Iss. 161. P. 27–30.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Івасишин М. Р. Шрифт як паралінгвістичний засіб у коміксах // Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект” (м. Київ 3–4 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 62–65.
8. Івасишин М. Р. Роль вербальних та графічних елементів у мультимодальному тексті // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 квіт. 2017 р.). Одеса: Південноукр. організація “Центр філологічних досліджень”, 2017. С. 41–45.
9. Івасишин М. Р. Мультимодальність як характеристика візуально-графічного тексту // Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 9–10 берез. 2018 р.), Львів: Наук. філол. організація “Логос”, 2018. С. 60–65.

АНОТАЦІЯ

Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню мультиmodalності англomовного коміксу в лінгвальному і екстралінгвальному аспектах. Виявлено різноманіття мультиmodalних засобів, які вводяться автором у текст для досягнення авторської інтенції.

У дослідженні з'ясовано вербально-невербальний інвентар англomовного коміксу, висвітлено функціональність мультиmodalних компонентів, досліджено мовний та екстралінгвальний інвентар мультиmodalних засобів в англomовному коміксі.

Встановлено статус рівнів мультиmodalності в англomовному коміксі та виявлено функції вербальних та невербальних компонентів англomовного коміксу.

Ключові слова: комікс, мультиmodalність, повна мультиmodalність, часткова мультиmodalність, візуально-графічний текст, мовний знак, модус, дейксис, дейктичний маркер, екстралінгвальний засіб, фоносемантичний канал, шрифтова гарнітура, графічний знак.

АННОТАЦИЯ

Ивасишин М. Р. Мультиmodalность англоязычного комикса: лингвальное и экстралингвальное измерения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2019.

Диссертация посвящена исследованию мультиmodalного англоязычного комикса в лингвальном и экстралингвальном аспектах. Исследовано многообразие мультиmodalных средств, которые вводятся автором в текст для достижения авторской интенции.

В исследовании установлен вербально-невербальный инвентар англоязычного комикса, сформулирована функциональность мультиmodalных компонентов, а также исследованы языковой и экстралингвистический инвентар мультиmodalных средств в англоязычном комиксе.

Установлен статус уровней мультиmodalности в англоязычном комиксе и выявлены функции вербальных и невербальных компонентов англоязычного комикса.

Ключевые слова: комикс, мультиmodalность, полная мультиmodalность, частичная мультиmodalность, визуально-графический текст, языковой знак,

модус, дейксис, дейктический маркер, экстралингвистическое средство, фоносемантический канал, шрифтовая гарнитура, графический знак.

ABSTRACT

Ivasyshyn M. R. Multimodality of English comics: lingual and extralingual aspects. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree (PhD) in Philology. Specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv. Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

The thesis is focused on the phenomenon of multimodality in English comics as a visual-graphic text. The phenomenon of multimodality is viewed from a linguistic perspective, the levels and constituents of the phenomenon under study being identified as well as a semiotic system of comics being investigated. Alternatively, the thesis implies a comprehensive analysis dealing with semantic features of both verbal and visual constituents of comics under consideration. The thesis ensures the insight into the origin and further development of comics as a literary genre, where considerable attention is paid to the genre categories of war and a superhero.

As a multimodal text, English comics are considered as a complex semiotic system which implies a combination of communication modalities aimed at delivering the message from different narrative formats. The diversity of narrative scope promotes the communication agreement and text integrity. All the constituents of English comics are manifested in the “author – reader” multimodal communication channel, the latter presupposes the usage of verbal and visual elements of communication.

It has been proved that English comics imply two levels of multimodality: complete and partial realized in text organization peculiarities. The caption in the fragments is considered to be the manifestation of complete multimodality, which is characterized by an auxiliary function. It is emphasized that the partial multimodality occurs at the axiological and symbolic levels of the multimodal meaning, which are determined by autonomous relationships of the multimodal elements. It has been asserted that the semiotic system of comics as visual-graphic texts manifests itself through the interrelationship of the triad “sender – comics – addressee”.

Deictic pairs ‘this – that’, ‘here – there’ refer to both the physical space (nearness – remoteness) and psychological distance of the characters. In English comics, the category of deixis plays an important role for the multimodal text comprehension since the operability of deictic markers is a helpful tool for the retrospection realization. Due to such operability of deictic markers of time and space, it becomes possible to extend the location and timeframe of actions in comics.

The analysis of deictic markers allowed investigating the image format of a superhero. The further perspectives were determined: I am America and American

citizens; I + You = We; I am the opposite of you; not like you. The peculiarity of using a personal deictic marker lies in its direct correlation with the image.

In the process of research performed, the conclusion is drawn that the stock of extralinguistic means is represented by font, color and typographic symbol. Being a multimodal means, font is a valuable extralinguistic tool used to emphasize the verbal components found in the speech balloon or caption of fragments. The results obtained are the evidence show semi-bold or italics are introduced to highlight the key ideas of fragments, the name of characters, elements with the appropriate emotiveness and graphical signs of other languages.

Color as a multimodal means is a tool for character identification, highlighting the verbal content, and promoting extra emotions and feelings. Furthermore, color is a multimodal visual means used to identify the character's ethnic origin. Phonosemantic channel of communication observed in English comics is associated with color. The sounds are transferred through letter combinations and accentuated with a peculiar color. Phonosemantic channel of verbal–non-verbal communication is a multimodal means which helps to comprehend the written message acoustically, in which letter combinations are the tools for sounds reproduction. Such letter combinations transmit the sounds of eruption, explosion, breaking, wreckage, destruction, collision, scream, laugh, and sounds reaching from other objects (noise, crack).

The function of a typographic symbol, as well as font and color, is determined by its ability to highlight the verbal content of English comics fragments. Besides, the typographic symbol is associated with the connotation of the message. Within the five groups of multimodal means (font, color, phonosemantic channel of communication, typographic symbol, and deictic markers) that were studied, analyzed and presented in the thesis, font is the most relevant and frequently used in English comics is font.

Key words: comics, multimodality, complete multimodality, partial multimodality, visual-graphic text, language sign, channel of communication, deixis, deictic marker, extralinguistic means, phonosemantic channel, font, typographic symbol.